

MIKKO KANNINEN

Teatterin digitaaliset mahdollisuudet

”Teatteri mediana” on taiteellinen tutkimusprojekti Tampereen yliopiston Tutkivan teatterityön keskuksessa (2007–). Taiteellisella tutkimuksella tarkoitetaan tässä hankkeessa sitä, että tutkimuksen lähtökohdat ja itse tutkimustyö tapahtuvat teatterin käytännöissä, sen taiteellisessa työssä. Pyrkimyksenä on kehittää paikallista ja suomalaista teatteritaidetta.

Tutkimuksen materiaalia ovat suomalaiset teatteriesitykset. Niitä tallennetaan digitaalisesti ja luodaan kokonaan uusiksi teoksiksi, ”teatterivideoiksi”. Teatterin työtapoja sovelletaan elokuvalliseen kameratyöhön ja kameratyötä teatteriin. Samalla tutkimus pohtii teatteriesitystallenteen kulttuurihistoriallisia vaikutuksia sekä ennen kaikkea visioi ja tuottaa teatteriin uusia, digitaalisia evoluutio- ja selviämismahdollisuuksia. Projektin tunnetuimmat teokset lienevät televisioversiot Kansallisteatterin esityksestä *Tuntematon sotilas* ja Tampereen Teatterin esityksestä *Kohti kylmempää*. Tuotokset esitettiin YLE Teemalla vuonna 2008.

Teatteri ja yhteiskunnan muutokset

Länsimaisen teatterin historia on vahvasti näytelmäkirjallisuuden historiaa. Viime vuosisadan lopulle asti kirjoitettu ”draama” oli näyttämötaiteen kuningaslaji, jolle kaikki muut osa-alueet olivat alisteisia. Valokuva, televisio, elokuva ja koko taiteen kenttää ravistellut modernismin projekti ajoivat lopulta näyttämötaiteetkin pohtimaan oman lajinsa erityisalueita ja erityisyytään muihin taiteisiin nähden. Nykyteatterin tai ”post-draamallisen teatterin” aikakaudella näyttämötaiteen sisällä puhutaankin paljon mieluummin *esityksestä*.

Uusien, sähköisten ja digitaalisten medioiden aikakaudella termiä ”esitys” (*performance*) on kuitenkin käytetty laajalti myös kulttuurin muilla aloilla. Kirjallisuus, yleinen taideteoria, sosiologia, sekä viestintä- ja yhteiskuntatieteet tulkitsevat mielellään aikaamme yleisesti esityksen aikakaudeksi. Tällainen keskustelun siirtymä, joka käytännössä väittää, että kaikki on teatteria, pakottaa teatteritaiteen jälleen kerran miettimään, mikä on teatterin

asema kaikissa näissä uusissa esityksen paikoissa. Miten se pystyy säilyttämään oman taiteenlajinsa vahvuudet ja erityispiirteet eli pysymään *teatterina*?

Televisioteatteri Suomessa

Vuonna 1925 Yleisradiolle annettiin tehtäväksi kansansivistyksen edistäminen sekä tiedon ja taiteen levittäminen. Teatteri tuli Suomessa kuvaruutuun, kun Turun TES-televisio näytti Turun kesäteatterin esityksen Naispaholainen. Television ensimmäiset ”draamaohjelmat” olivat myös teatterin taltiointia. Tekniikan kehittyessä draamaa alettiin tuottaa myös televisioyhtiöiden sisällä. Televisioteatterista ja vanhoista näytelmistä tuli 1980-luvun kuluessa kuitenkin marginaaliohjelmaa. Jo 1960-luvun alussa televisioteatteri muokkautui enemmän tv-medialle sopivaksi: näytelmät esitettiin ”jatkuvana kuvien sarjana” kameralle, ei yleisölle teatterin katsomossa. Pian uusia näytelmiä ryhdyttiin kirjoittamaan vain televisiota varten. Ohjaaja ja TV1:n televisioteatterin johtaja Timo Bergholm vaati ohjelmilta enemmän informatiivisuutta ja journalistisuutta. Näin monet tv-teatterin ohjelmat alkoivat käsitellä myös yhteiskunnallisia teemoja. Dokumenttidraama nousi muun draaman rinnalle. 1980-luvulla kilpailu katsojista sekä YLE:n kanavaprofilointi johtivat teatteritoimituksen muuttumiseen sarjadraaman tuotantokoneeksi.

Yleisradio pyrkii kuitenkin yhä välittämään ajan-kohtaisia aiheita, historiallisia teemoja ja puhuttelemaan kansallista yleisöä, kuten entisen televisioteatterin aikoihin. TV1:n Kotikatsomo on vakiintunut kotimaisten draamaelokuvien ja minisarjojen esittäjäksi. Myös Yleisradion televisiokanavien tarjoaman kulttuurin laadun voi tuki kyseenalaistaa. Teoksessa *Yleisön puolesta* (2004) monet media-alan ammattilaiset perustelevat, miksi ja miten sekä julkisen palvelun että kaupallisen television ohjelmatarjonta on heikentynyt. Muun muassa Eero Silvasti pohtii, onko yleisradiotoiminnalle enää mitään tarvetta. Hän kokee, että nykyinen sukupolvi käy vain kilpailua katsojaluvuista. ”Ohjelman mielenkiintoarvo

on tärkeämpää kuin sisällön merkitysarvot.” Ainoana jäänneenä YLE:n alkuaikojen sivistys- ja valistustehtävästä Silvasti pitää vaativille journalistisille tuotteille sekä taiteellisille ja tieteellisille kulttuuriohjelmille eriytettyjä omia kanavia.

Televioteatterin menneet ja tulevat demokraattiset mahdollisuudet

1960-luvulla televioteatteria kutsuttiin ”koko kansan teatteriksi”. Televisio (ja internet-televisio) on nykyäänkin pääkaupunkiseudun ulkopuolella asuvalle oikeastaan ainoa tapa saada laajempi kuva suomalaisesta tai kansainvälisestä teatteritaiteen tarjonnasta. Edelleen tehdään – pääkaupunkiseudun ulkopuolellakin – paljon esityksiä, jotka ansaitisivat paljon laajemman yleisön. Taiteellinen ongelma on kuitenkin siinä, että hyvä teatterikokemus ei välttämättä toisessa mediassa (esimerkiksi eri televisiot) ja toisessa kulttuurisessa kontekstissa (irrotettuna paikallisuudestaan tai muutama vuosi myöhemmin) tee enää vaikutusta katsojaan.

Siinä missä 1960-luvulla televisio ja teatteri tekivät omia ohjauksiaan ja sovituksiaan samoista näytelmäkirjoituksista, uuden *digitaalisen teatterin* tulisi tehdä yhteistä esitystä. Uusien mediaversioiden tekijöiden ei ole tarkoituksenmukaista viedä alkuperäisen teatteriesityksen antamaa taide-elämystä kotisohville, vaan tulee rakentaa ihan uudenlainen taidemuoto ja elämys, joka on kuitenkin tunnistettavasti teatteria – ei elokuvaa tai televisiosarjaa. Lähtökohtana on täysin uusi teos, jonka materiaalina toimivat jo tehdyt, jo tapahtuneet teatteriesitykset. Uusi ohjaaja ja työryhmä, tämän toisen median vastaavat taiteilijat, välittävät teoksesta oman näkemyksensä. Näin esityksen *henki* voi siirtyä toiseen mediaan. Tämä on myös teoksen itsensä ainoa mahdollisuus muodostua aina uudestaan hengittäväksi taideteokseksi.

Tutkimusprojekti pyrkii valmistamaan eräänlaista teatteri-kollektiivista televisiota ja elokuvaa, joka saa ajattelunsa, muotonsa ja yhteiskunnallisen asemansa suoraan teatterilta. Samaan aikaan projekti käy keskustelua alan humanistisen tutkimuksen kanssa, jotta se pysyisi itse-

kriittisenä ja saisi mielekkäitä ristivalotuksia myös akateemisen pohdinnan kanssa.

Kuvallisten medioiden digitalisoituminen on aiheuttanut myös sen, että yhä useammalla ihmisellä on varaa hankkia itselleen ammattilaistason tuotantovälineistöä. Pienten tuotantojen ”teatterivideoita” on nykyään myös mahdollista saada julkaistua internetissä ilman suurien kanavien lupaa ja sensuuria. Digitaalinen vallankumous on poistanut monia esteitä ja hierarkioita tulevan, demokraattisemman ”digitaalisen teatterin” tekijöiden edestä.

Teatterin ja television nykyinen taiteellinen kriisi

Uskon, että teatteri voi auttaa televisiota sen kaikkien aikojen pahimmassa kriisissä. Teatteri voi tuoda kollektiivisempia työtapoja ja oikeanlaista yleisön kunnioittamisen ja haastamisen kulttuuria, joita televisio juuri nyt kipeästi kaipaa. Teatteri on säilyttänyt taiteellisissa ja tuotannollisissa rakenteissaan kollektiivisen pohdinnan muotoja, siinä missä televisiota ovat ryhtyneet johtamaan tuottajat ja markkinamiehet taiteilijoiden sijaan.

Suomalaiset teatterintekijät ovat erittäin konservatiivista joukkoa. Konservatismiin malli yleensä riippuu asuinpaikkakunnasta. Siinä missä helsinkiläinen esitystaiteilija sulkeutuu oman yhteisönsä estetiikan vangiksi, ei kaksikymmentä vuotta maakuntateatterissa työskennellyt taiteilija välttämättä ole uuden, ”draaman jälkeisen teatterin” ihannekatsoja. Ihmiskuva on kuitenkin ainaisen muutoksen alainen. ”Teatteri mediana” -hanke ottaa osaa tähän keskusteluun tutkimalla digitaalisen teatterin avulla länsimaisen subjektiviteetin moniulotteista kuvaa ja sitä ympäröivää, alati kehittyvää, muuttuvaa ja osaksi digitaalista todellisuutta – juuri sitä todellisuutta, jota teatteritaiteen tulisi itsekkin kuvata ja muokata koko ajan.

Teatterivideo tai digitaalinen teatteri ei varmaan koskaan syrjäytä elävää, taiteilijan ja yleisön kohtaamiseen perustuvaa teatteria. Pysyäkseen hengissä suomalaisen näyttämötaiteen on kuitenkin pohdittava kaikki taiteelliset mahdollisuutensa uudelleen, myös digitaaliset.